

■ Έκ τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγορείτου «*ἱερὰ καὶ ἐπαινετὴ κλεψία*»

Ὁ Θεῖος Παράκλητος καὶ ἡ Ὁρθόδοξος Θεολογία

«Πάντα χορηγεῖ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον»

1. Τὸ «*Μυστήριον τῆς Ἀληθοῦς Θεολογίας*»

Π*εντηκοστὴν ἐορτάζομεν!... Καὶ Πνεύματος ἐπιδημίαν!...*

Καὶ ποιός θὰ εἶναι ὁ ἡγούμενος τῆς Ἑορτῆς, προκειμένου νὰ μᾶς ὀδηγήσῃ ἀσφαλῶς στὴν ἱερὰ καὶ νηφάλια μέθη τῆς ὄντως Θεολογίας;

Ὁ Ἅγιος Κοσμάς ὁ Μελωδός, στὸν πρῶτο Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς, ὅπως καὶ σὲ ἄλλα ποιήματά του, χρησιμοποιοεῖ λόγια ἱερὰ τῶν θεοφόρων Πατέρων καὶ μάλιστα Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου.

Καὶ ὁ Ὁσιος Νικόδημος Ἀγορείτης, γιὰ νὰ ἐρμηνεύσῃ τὸν Κανόνα τοῦ θεοκινήτου Κοσμά, ἀνατρέχει ὄχι μόνο στὸν ἐπώνυμο τῆς Θεολογίας, ἀλλὰ σὲ πλῆθος Ἱερῶν Διδασκάλων τῆς Ἁγίας Πίστεώς μας.

Μάλιστα αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ ἀπολογηθῆ γιὰ τὴν «*τοιαύτην ἱερὰν καὶ ἐπαινετὴν κλεψίαν*», τὴν ὁποία τελικὰ θεωρεῖ ὀρθότερα ὡς «*δάνειον*», «*μᾶλλον δὲ οὐδὲ δάνειον, ἀλλὰ δωρεὰν καὶ χάριν*», διότι ὁλος ὁ ὠκεανὸς τῆς σοφίας, ἰδιαίτερα τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θεολόγου, εἶναι «*ἐκκεχυμένος εἰς ὅλον τὸ πλήρωμα τῶν χριστωνύμων*» καὶ «*προσκαλεῖ τοὺς θέλοντας νὰ ἐξαντλήσουν ἀπὸ αὐτὸν δωρεάν, καὶ νὰ χορτάσουν ἀπὸ τὰ ρεῖθρα του ὅσον καὶ ἄν δύνωνται*»¹.

Ἐπομένως, μεγάλη δωρεὰ καὶ χάρις εἶναι γιὰ τοὺς εὐσεβεῖς

καὶ φιλοχρίστους νὰ ἔχουν ὡς Ὁδηγὸ τους στὴν μεγάλην αὐτὴν Ἑορτὴ τὸν Ὁσιο Νικόδημο, τὸ θαῦμα αὐτὸ τοῦ Ἁθωνος, τὴν συμπερίληψι τῶν Πατέρων, τὸν νέο αὐτὸν ὠκεανὸ τῆς Θεολογίας.

* * *

«**Τὴν** ἀδιαίρετον φύσιν ὀρθοδόξως θεολογοῦμεν, Θεὸν Πατέρα τὸν ἄναρχον, τῆς αὐτῆς ἐξουσίας Λόγον καὶ Πνεῦμα, εὐλογητὸς εἶ, κράζοντες, ὁ Θεὸς τῶν Πατέρων ἡμῶν»².

Μὲ τὸν φωτισμὸν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὸ ὁποῖο κατῆλθε σήμερα ἐπὶ τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, «θεολογοῦμεν ὀρθοδόξως τὴν ἀδιαίρετον καὶ ἀχώριστον φύσιν τῆς Θεότητος, τὴν ἐν τρισὶ γνωριζομένην ὑποστάσει, τῷ Πατρὶ δηλαδὴ καὶ τῷ Υἱῷ καὶ τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι»³.

«Τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον», λέγει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος, «μὲ τὸ νὰ εἶναι πηγὴ τῶν θείων χαρισμάτων, διὰ τοῦτο, ὅταν ἦλθεν εἰς τοὺς Ἁγίους Ἀποστόλους, ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς ὅλα τὰ χωρητὰ χαρίσματα, καὶ δι' αὐτῶν τὰ ἐχάρισε καὶ εἰς ἡμᾶς», «ἐξαιρέτως δὲ ἐχάρισεν εἰς αὐτοὺς τὸ χάρισμα τῆς ἀληθοῦς καὶ ἀσφαλοῦς Θεολογίας τῆς Ἁγίας Τριάδος· διὰ τῶν Ἀποστόλων δὲ ἀλληλοδιαδόχως ἐχάρισε καὶ εἰς ἡμᾶς τοὺς πιστεύσαντας τῷ αὐτῶν κηρύγματι τὸ τοιοῦτον χάρισμα τῆς Θεολογίας»³.

Μᾶς ἐχαρίσθη λοιπὸν ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ἡ ἀληθὴς «**Θεολογία**»: ὁ Θεὸς εἶναι «**Μονὰς Τρισαγία**»⁴, δηλαδὴ «**Μονὰς καὶ Τριάς· Μονὰς κατὰ φύσιν, καὶ Τριάς κατὰ τὰς ὑποστάσεις**»⁵.

* * *

Ομως, ἡ «**ἀληθὴς καὶ ἀσφαλὴς Θεολογία**» ἐχαρίσθη ἀπὸ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα πρωτίστως στοὺς Ἁγίους Ἀγγέλους καὶ τοὺς λοιποὺς Ἁγίους Ἀσωμάτους.

«Ἐχαρίσθη ἡ ἀληθὴς θεολογία εἰς τοὺς Ἀγγέλους», μᾶς διδάσκει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος, «διότι τὰ Σεραφίμ ὅπου ἐφάνησαν εἰς τὸν Προφήτην Ἡσαΐαν, περικυκλοῦντα τὸν θρόνον τοῦ Κυρίου Σαβαώθ, ἔκραζον ἓνα εἰς τὸ ἄλλο τὸν Τρισαγίον Ὕμνον: “Καὶ Σεραφίμ εἰστίθεισαν κύκλῳ Αὐτοῦ,

ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ καὶ ἕξ πτέρυγες τῷ ἐνὶ, “καὶ ἐκέκραγεν ἕτερος πρὸς τὸν ἕτερον, καὶ ἔλεγον· ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος σαβαώθ, πλήρης πᾶσα ἡ γῆ τῆς δόξης Αὐτοῦ”⁶ ⁵.

Ὁ Μέγας Ἀθανάσιος ἐπεξηγεῖ, ὅτι

*«τὰ “ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος” τὸ τρισυπόστατον τῆς Θεότητος ὑπερφαίνουσιν· ἐν δὲ τὸ ἅπαξ λέγειν τὸ “Κύριος” τὸ ἐνιαῖον καὶ μοναδικὸν Αὐτῆς ὑπαινίσσονται»*⁷.

Ὁ Ἱερὸς Νικόδημος συνεχίζει ἀναλυτικώτερα:

«Τὴν Θεολογίαν δὲ ταύτην ἔμαθον τὰ Σεραφίμ ἀπὸ τοῦ Πνεύματος τὸ Ἅγιον», διότι ἀνίσως δὲν ἐδιδάσκοντο ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, πῶς ἤθελον εἰπεῖ τρεῖς φοαῖς μὲν τὸ “ἅγιος”, μίαν δὲ φορὰν τὸ “Κύριος”; ὅπερ δηλοῖ τὴν Τριάδα καὶ τὴν Μονάδα· τὴν Τριάδα μὲν τῶν Ὑποστάσεων, ἡγουν τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· τὴν Μονάδα δὲ τῆς Θείας Φύσεως καὶ Οὐσίας»⁵.

Τὴν διδασκαλία αὐτήν, ὅτι δηλαδὴ οἱ Οὐράνιες Δυνάμεις εἶναι Πνευματοδίδακτες στὴν ὄντως Θεολογίαν, ἀναπτύσσει καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος:

«Πῶς ἂν εἶπῃ τὰ Σεραφίμ “ἅγιος, ἅγιος, ἅγιος Κύριος”, μὴ διδαχθέντα παρὰ τοῦ Πνεύματος ποσάκις ἐστὶν εὐσεβὲς τὴν δοξολογίαν ταύτην ἀναφωνεῖν; Εἴτε οὖν αἰνοῦσι τὸν Θεὸν πάντες Ἄγγελοι Αὐτοῦ, καὶ αἰνοῦσιν Αὐτὸν πᾶσαι αἱ Δυνάμεις Αὐτοῦ, διὰ τῆς τοῦ Πνεύματος συνεργείας [τοῦτο ποιοῦσι]»⁸.

* * *

Οἱ Ἅγιοι Οὐράνιες Δυνάμεις λοιπὸν πρῶτες ἐμυθήσαν ὑπὸ τοῦ Θεοῦ Παρακλήτου στὸ «**Μυστήριον τῆς Ἀληθοῦς Θεολογίας**».

Κατόπιν,

«οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι, ἐμπνευσθέντες ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐν τῇ ἡμέρᾳ τῆς Πεντηκοστῆς, ἔμαθον τὸ μυστήριον τῆς ἀληθοῦς θεολογίας, καὶ τὸ ὑψηλὸν δόγμα ἐδιδάχθησαν τῆς Ἁγίας Τριάδος· οἱ δὲ Ἀπόστολοι πάλιν μετέδωκαν αὐτὸ εἰς τοὺς διαδόχους των»⁵.

Βεβαίως, ἐπειδὴ στὸ Ὑπερῶν τῆς Πεντηκοστῆς εὐρίσκετο καὶ ἡ Κυρία ἡμῶν Δέσποινα Θεοτόκος Μαρία, ἐμυήθη καὶ Αὐτὴ στὴν Τριαδικὴ Θεολογία: «οὔτοι πάντες ἦσαν σὺν Μαρίᾳ τῇ μητρὶ τοῦ Ἰησοῦ»⁹.

Τοιοιουτρόπως, διὰ προσταγῆς τῆς Παναγίας, ὁ Ἅγιος Ἀπόστολος Ἰωάννης, ἀπεκάλυψε στὸν Ἅγιο Γρηγόριο Νεοκαισαρείας τὸ **Μυστήριον τῆς Θεολογίας**, ὅπως γράφεται στὸν Βίο του, ὑπὸ τοῦ θεοῦ Νύσσης Γρηγορίου¹⁰.

«**Εἷς Θεὸς Πατὴρ Λόγου ζῶντος, σοφίας ὑφεστῶσης καὶ δυνάμεως, καὶ χαρακτῆρος αἰδίου, τέλειος τελείου γεννήτωρ· Πατὴρ Υἱοῦ μονογενοῦς. Εἷς Κύριος, μόνος ἐκ μόνου, Θεὸς ἐκ Θεοῦ, χαρακτῆρ καὶ εἰκὼν τῆς θεότητος, Λόγος ἐνεργός, σοφία τῆς τῶν ὄλων συστάσεως περιεκτικὴ, καὶ δύναμις τῆς ὅλης κτίσεως ποιητικὴ. Υἱὸς ἀληθινὸς ἀληθινοῦ Πατρός, ἀόρατος ἀοράτου, ἀφθαρτος ἀφθάρτου, ἀθάνατος ἀθανάτου, καὶ αἰδῖος αἰδίου. Καὶ ἐν Πνεῦμα ἁγίον, ἐκ Θεοῦ (τοῦ Πατρὸς δηλ.) τὴν ὑπαρξιν ἔχον· καί, δι' Υἱοῦ πεφηνός, δηλαδὴ τοῖς ἀνθρώποις, εἰκὼν τοῦ Υἱοῦ τελείου τελεία, ζῶν ζώντων αἰτία, πηγὴ ἀγία, ἀγιότης ἀγιασμοῦ χορηγός· ἐν ᾧ φανεροῦται Θεὸς ὁ Πατὴρ, ὁ ἐπὶ πάντων καὶ ἐν πᾶσι καὶ Θεὸς ὁ Υἱός, ὁ διὰ πάντων· Τριάς τελεία, δόξη καὶ αἰδιότητα καὶ βασιλεία μὴ μεριζομένη, μηδὲ ἀπαλλοτριουμένη. Οὔτε οὖν κτιστόν τι, ἢ δοῦλον ἐν τῇ Τριάδι, οὔτε ἐπίσακτόν τι, ὡς πρότερον μὲν οὐχ ὑπάρχον, ὕστερον δὲ ἐπεισελθόν. Οὔτε οὖν ἐνέλιπε ποτε Υἱὸς Πατρί, οὔτε Υἱῷ τὸ Πνεῦμα· Ἰοῦτε**

πύξίθη μονὰς εἰς δυάδα καὶ δυὰς εἰς τριάδα, ἀλλ' ἄτρεπτος καὶ ἀναλλοίωτος ἢ αὐτὴ Τριάς ἀεί»¹¹.

Ἐπομένως, κατὰ τὸν Ἱερὸν Νικόδημο, ὁμολογοῦμεν ὀρθοδόξως, ὅτι

«Ὁ Πατὴρ εἶναι ἄναρχος κατ' αἰτίαν καὶ δὲν ἔχει τὸ εἶναι παρ' οὐδενός· ὁ δὲ Υἱὸς ἐγεννήθη ἀπὸ τὸν Πατέρα· καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν αὐτὸν Πατέρα· ἂν δὲ καὶ τὰ δύο αὐτὰ ἔχουσι τὸ εἶναι ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δὲ ἐκπορευτῶς, ἔχουσιν ὅμως τὴν αὐτὴν ἐξουσίαν καὶ βασιλείαν μὲ τὸν Πατέρα, ὡς τούτῳ ὑπάρχοντα ὁμοούσια.

Ἡ Ὀρθόδοξος Ὁμολογία τῆς Ἁγίας Τριάδος εἶναι τὸ νὰ μὴ κατατέμνωμεν Αὐτὴν εἰς ἀνίσους βαθμοὺς καὶ νὰ λέγωμεν, ὅτι ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι μεγαλύτερος Θεός· ὁ δὲ Υἱός, ἢ τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεὸς μικρότερος, καὶ οὕτω νὰ δίδωμεν τὸ μείζον καὶ ἔλαττον εἰς τὰ ὁμοούσια καὶ ὁμόδοξα, καθὼς ἐφλύαρει ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Μακεδόνιος, ἵνα μὴ διὰ τῆς ἐλαττώσεως τοῦ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος τῶν αἰτιατῶν λανθᾶσωμεν νὰ ὑβρίζωμεν καὶ τὴν τούτων φυσικὴν ἀρχὴν καὶ αἰτίαν, δηλαδὴ τὸν Πατέρα· κἂν γὰρ μὲ τὰς τρεῖς ὑποστάσεις τρισσεύεται ἡ Ἁγία Τριάς, ὥστε ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι καὶ Προβλεὺς, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ Γέννημα, τὸ δὲ Πνεῦμα καὶ Πρόβλημα, εἴτουν Ἐκπόρευμα, ἢ φύσις τούτων ὅμως εἶναι μία καὶ ἡ οὐσία καὶ ἡ βασιλεία καὶ ἡ ἐξουσία»¹².

* * *

Ε*ν συνεχείᾳ, ὁ Ὅσιος Νικόδημος μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι ἀπὸ τὸν Νεοκαισαρείας τοῦτον Γρηγόριον ἐρανίσθησαν τὸ τῆς Θεολογίας Μυστήριον ὁ Μέγας Ἀθανάσιος, ἐξαιρέτως δὲ ὁ ἐπώνυμος τῆς θεολογίας Γρηγόριος καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος καὶ ὁ Νύσσης καὶ ὁ Δαμασκηνὸς Ἰωάννης, οἵτινες ἐπλάτυναν τὴν θεολογίαν τῆς Ἁγίας Τριάδος,*

ἐμπνευσθέντες καὶ αὐτοὶ ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»¹³.

Συγκεκριμένα, ὁ βαθύνους Γρηγόριος ἐθεολόγησε ὡς ἑξῆς περὶ Πατρός, Υἱοῦ καὶ Ἁγίου Πνεύματος:

«Πατὴρ ὁ πατήρ, καὶ ἄναρχος· οὐ γὰρ ἔκ τινος. Υἱὸς ὁ υἱός, καὶ οὐκ ἄναρχος· ἐκ τοῦ Πατρὸς γάρ. Εἰ δὲ τὴν ἀπὸ χρόνου λαμβάνοις ἀρχήν, καὶ ἄναρχος· ποιητὴς γὰρ χρόνων, οὐχ ὑπὸ χρόνον. Πνεῦμα ἅγιον ἀληθῶς τὸ πνεῦμα, προῖον μὲν ἐκ τοῦ Πατρὸς, οὐχ υἱικῶς δέ, οὐδὲ γὰρ γεννητῶς, ἀλλ' ἐκπορευτῶς· εἰ δεῖ τι καὶ καινοτομηῆσαι περὶ τὰ ὀνόματα σαφηνεῖας ἕνεκεν. Οὔτε τοῦ Πατρὸς ἐκστάντος τῆς ἀγεννησίας, διότι γεγέννηκεν· οὔτε τοῦ Υἱοῦ τῆς γεννήσεως, ὅτι ἐκ τοῦ ἀγεννήτου. Πῶς γάρ; οὔτε τοῦ Πνεύματος, ἢ εἰς Πατέρα μεταπίπτοντος, ἢ εἰς Υἱόν, ὅτι ἐκπεπόρευται, καὶ ὅτι Θεός, κἄν μὴ δοκῇ τοῖς ἀθέοις· ἢ γὰρ ιδιότης ἀκίνητος. Ἦ πῶς ἂν ιδιότης μένοι, κινουμένη καὶ μεταπίπτουσα»¹⁴.

Τὸ Ἅγιον Πνεῦμα λοιπὸν μᾶς ἐδίδαξε, ὅτι

«ὁ μὲν Πατὴρ εἶναι “ἄναρχος” κατ' αἰτίαν καὶ κατὰ χρόνον, ὁ δὲ Υἱὸς ὅτι “ἔφυ”, ἥτοι ἐγεννήθη ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀχρόνως καὶ πρὸ πάσης ἀρχῆς χρόνων καὶ αἰώνων»¹⁵.

Καὶ οἱ Ἱεροὶ Θεολόγοι λέγουν «ἔφυ»: «ὁ Πατὴρ γὰρ ἄναρχος, ἐξ οὗ ἔφυ ὁ Υἱὸς ἀχρόνως»¹⁶, προκειμένου νὰ γίνῃ φανερόν, ὅτι «ὁ Πατὴρ εἶναι ρίζα καὶ αἰτία τοῦ Υἱοῦ»¹⁵, ὅπως χαρακτηριστικὰ γράφει ὁ ὑψηλὸς Ἅγιος Διονύσιος Ἀρεοπαγίτης:

«Ὅτι μὲν ἔστι πηγαία Θεότης ὁ Πατὴρ, ὁ δὲ Υἱὸς καὶ τὸ Πνεῦμα τῆς θεογόνου Θεότητος, εἰ οὕτω χρῆ φᾶναι, Βλαστοὶ θεόφυτοι καὶ οἶον Ἄνθη καὶ ὑπερούσια Φῶτα, πρὸς τῶν

ιερώων λογίων παρειλήφαμεν· ὅπως δὲ ταῦτά ἐστιν, οὔτε εἰπεῖν, οὔτε ἐννοῆσαι δυνατόν»¹⁷.

Ἄλλοῦ πάλι γράφει ὁ ἴδιος:

Ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἀμεροῦς Ἀγαθοῦ τὰ ἐγκάρδια τῆς ἀγαθότητος ἐξέφυ Φῶτα, καὶ τῆς ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἑαυτοῖς καὶ ἐν ἀλλήλοις συναϊδίου τῆ ἀναβλαστήσει Μονῆς ἀπομεμένηκεν ἀνεκφοίτητα»¹⁸.

Στὸ θέμα αὐτὸ τῆς σχέσεως Πατρός, ὡς «*ρίζης*», τοῦ δὲ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, ὡς «*βλαστῶν*», ἀναφέρονται καὶ ἄλλοι Ἱεροὶ Διδάσκαλοι, ὅπως ὁ Θεολόγος Γρηγόριος:

Ἐἴ τινα δ' ἢ περὶ Παιδὸς ἀκούομεν, ἢ ἀγαθοῖο Πνεύματος ἐν θείοισι λόγοις καὶ θειοφόροισιν Ἀνδράσιν, ὡς ῥα Θεοῖο τὰ δεύτερα Πατρὸς ἔχουσιν,

Ἔδε νοεῖν κέλομαί σε λόγοις Σοφίης βαθυκόλπου

Ὡς εἰς ῥίζαν ἄναρχον ἀνέρχεται, οὐ θεότητα Τέμνει, ὄφρα κεν οἶον ἔχης κράτος, οὐ πολύσεπτον»¹⁹.

!«Κι ἂν κάποιος ἢ γιὰ τὸν Χριστὸν ἢ τὸ πανάγιο Πνεῦμα

λόγος θεϊκὸς ἢ θεόπνευστος κήρυκας μᾶς μαθαίνει

πὼς ἔχουν δεύτερο θρονὶ ἀπὸ τὸ Θεὸ Πατέρα,

στοχάσου τῆς βαθύκρυφτης σοφίας τοὺς λόγους ἔτσι·

μᾶς πάει σὲ ῥίζαν ἄναρχη, τὸ Θεὸ δὲν κομματιάζει

μιὰ μόνη νᾶχης Δύναμη γιὰ νὰ τιμᾶς κι ὄχι ἄλλη»!

Ἐπίσης, ὁ φωστὴρ τῆς Ἀλεξανδρείας θεῖος Κύριλλος λέγει τὰ ἀκόλουθα:

Ὡσπερ ἂν εἴτι τῶν εὐδομοτάτων ἀνθέων περὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ διασκιδναμένης ὁδμῆς, καὶ ταῖς τῶν περιεστώτων αἰσθήσεσιν

ἐρπιπούσης λέγοι, ὅτι ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήφεται, τὴν φυσικὴν οἰκειότητα κατασημνείειν ἄν, οὔτι πούτινος ἐν μεθέξει διηρημένην, ᾧ δέπν νοήσεις καὶ ἐφ' Υἱοῦ καὶ Πνεύματος»²⁰.

Ἡ θεολογικὴ ἀποφίς αὐτή, «ρίζα» – «βλαστοί», ἀπαιτεῖ ὁμως ἰδιαίτερη προσοχή, προκειμένου νὰ μὴν ὀδνηθηθοῦμε σὲ φρόνημα Λατινικό.

Ἐπὶ τὸν Νικόδημο μᾶς καθοδηγεῖ προσεκτικά:

«Ἦξευρε ὁμως, ἀγαππτε, ὅτι δὲν λέγουσιν οἱ θεολόγοι πῶς ὁ Πατὴρ εἶναι “ρίζα”, “κλάδος” δὲ ὁ Υἱός, “καρπός” δὲ ἢ “ἄνθος” ἐκ τοῦ κλάδου τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥστε ὅπου ὁ μὲν Πατὴρ νὰ ἦναι πρῶτος, ὁ δὲ Υἱὸς δεύτερος, τὸ δὲ Πνεῦμα τρίτον, καθὼς φρονοῦσιν οἱ Λατῖνοι· ἀλλὰ τὸν Πατέρα μὲν φανερώνουσι ρίζαν τῆς θεότητος τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος· τὸν δὲ Υἱὸν καὶ τὸ Πνεῦμα, βλαστοὺς συναϊδίους μὲ τὴν ρίζαν ταύτην, ἥτοι μὲ τὸν Πατέρα»²¹.

Ἐξ αἰτίας ἄλλωστε αὐτοῦ, γράφει καὶ ὁ Σμύρνης Μτροφάνης στὸν Τριαδικὸ Κανόνα τοῦ Μεσονυκτικοῦ τῆς Κυριακῆς:

«Στέλεχος διττόν, ἐκ Πατρὸς ὡς ρίζης ἐβλάστησεν, ὁ Υἱὸς καὶ Πνεῦμα τὸ εὐθέες, οἱ συμφυεῖς βλαστοὶ καὶ θεόφυτοι, καὶ ἄνθη συνάναρχα»²².

* * *

Ο **Θεῖος Παράκλητος** μᾶς ἐδίδαξε ἀκόμη, συνεχίζει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος, καὶ τὴν ἐξῆς Θεολογία διὰ μέσου τῶν Ἁγίων Πατέρων, ὅτι δηλαδὴ

«τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶναι “σύμμορφον”, ἥτοι ἔχει τὴν αὐτὴν μορφήν, ἥτοι φύσιν καὶ οὐσίαν μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν· καὶ ὅτι εἶναι “σύνθρονον”, ἥγουν ἔχει τὸν αὐτὸν θρόνον, ἥγουν τὴν αὐτὴν δόξαν καὶ τιμὴν καὶ θεότητα μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱόν, ὡς ὁμοφυεῖς αὐτοῖς καὶ ὁμοούσιον· τὴν ἰσότητα γὰρ τῆς ἀξίας ὁ θρόνος δηλοῖ»²³.

Καὶ ἀκόμῃ ἐμάθαμε, ὅτι
*«τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον
ἐκλάμπει» ἀπὸ μόνον τὸν
Πατέρα, ἥτοι ἐκπορεύεται
μαζὶ μὲ τὸν ἐκ τοῦ αὐτοῦ
Πατρὸς γεννηθέντα Υἱόν»²².*

Θὰ πρέπει ὁμῶς νὰ διευκρινισθῇ ἐπὶ
τῆ εὐκαιρία αὐτῆ, ὅτι ὅταν ὁ μελωδὸς
Ὅσιος Θεόδωρος Στουδίτης κηρύττη
τὸ Ἅγιον Πνεῦμα ὡς *«ἐκ Πατρὸς
συνεκλάμπαν»²⁴*, δὲν ταυτίζει τὸν
τρόπο *«ἐκλάμπσεως»* τοῦ Υἱοῦ μὲ τὸν

τρόπο *«ἐκλάμπσεως»* τοῦ Πνεύματος.

*«Συνεκλάμπει» εἶπεν ὁ μελωδός, διὰ νὰ
φανερῶσῃ ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἶναι φῶς
ὑπερούσιον, ὡς εἶπεν ἀνωτέρω ὁ Ἀρειοπαγίτης,
καὶ ἐκπορεύεται ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς «φῶς ἐκ φωτός»,
καθὼς καὶ ὁ Υἱὸς ὡς «φῶς ἐκ φωτός» ἐκ τοῦ
πατρὸς ἐγεννήθη πρὸ πάντων τῶν αἰῶνων· ὁ Υἱὸς
λοιπὸν καὶ τὸ Πνεῦμα ἅμα καὶ τὰ δύο «συνεξέ-
λαμπαν» ἐκ τοῦ Πατρὸς ὡς ἐκ τοῦ ἡλίου ἢ ἀκτίνα
καὶ τὸ φῶς· ἀλλ' ὄχι μὲ ἓνα καὶ τὸν αὐτὸν τρόπον,
ἀλλὰ μὲ διαφορετικόν· ὁ μὲν γὰρ «ἐξέλαμψε»
γεννητῶς, τὸ δὲ Πνεῦμα «ἐξέλαμψεν» ἐκπο-
ρευτῶς»²³.*

Καὶ εἶναι γνωστὸν ἀπὸ τὴν Θεολογικὴ Παράδοσί μας, ὅτι *«τὸ
ἐκλάμπειν» ἀεὶ ἐν Θεολογίᾳ παραστατικόν ἐστὶ τῆς
ἀπαθοῦς καὶ ἀχρόνου ὑπάρξεως»²⁵*, καὶ ὅτι ἡ *«γέννησις»*
εἶναι ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως ἀπὸ τὴν *«ἐκπόρευσιν»*, ὅπως λέγει
καὶ ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Δαμασκνός:

*«Ὅτι μὲν ἐστὶ διαφορὰ «γεννήσεως» καὶ
«ἐκπορεύσεως», μεμαθήκαμεν· τίς δὲ ὁ τρόπος
τῆς διαφορᾶς, οὐδαμῶς· ἅμα δὲ ἐστὶ καὶ ἡ τοῦ
Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς γέννησις καὶ ἡ τοῦ Ἁγίου
Πνεύματος ἐκ τοῦ αὐτοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις»· «εἰ
γὰρ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπο-*

ρεύεται, ἀλλ' οὐ "γεννητῶς", ἀλλ' "ἐκπορευτῶς". ἄλλος τρόπος ὑπάρξεως οὗτος, ἄληπτός τε καὶ ἄγνωστος, ὥσπερ καὶ ἡ τοῦ Υἱοῦ γέννησις»²⁶.

Μερικοὶ Θεολόγοι τῆς Ἐκκλησίας μας αὐτὴν τὴν ἐκ τοῦ Πατρὸς «*συνέκλαμψιν*» τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος ὠνόμασαν «*συναΐδιον ἐκφανσιν*», ὅπως εἶναι ὁ Ἱερὸς Ἰωσήφ Βρυέννιος, ὁ ὁποῖος λέγει:

«Εἰ γὰρ καὶ "διὰ τοῦ Υἱοῦ" παρά τισι τῶν Ἁγίων ἐκπορευέσθαι τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον εἴρηται, τὴν εἰς "ἀΐδιον ἐκφανσιν" ἢ λέξις ἐνταῦθα, οὐ τὴν εἰς τὸ εἶναι καθαρῶς σημαίνειν βούλεται πρόοδον» «καὶ δηλοῖ μὲν ἡ λέξις τὴν ἐκεῖθεν αὐτοῦ "ἐκλαμψιν" καὶ φανέρωσιν· "δι' Υἱοῦ" γὰρ ὁμολογουμένως αὐτὸς "ἀΐδιως ἐκλάμπει" καὶ ἀναδείκνυται ὁ Παράκλητος, ὥσπερ ἐκ τοῦ ἡλίου διὰ τῆς ἀκτίνος τὸ φῶς· δηλοῖ δὲ καὶ τὴν εἰς ἡμᾶς χορηγίαν καὶ δόσιν καὶ ἀποστολήν· οὐ μὴν δὲ καὶ ὅτι ὑφίσταται "δι' Υἱοῦ καὶ ἐξ Υἱοῦ", καὶ τὸ εἶναι δι' Αὐτοῦ καὶ παρ' Αὐτοῦ λαμβάνει»²⁷.

Κατὰ τὴν «*ἐκλαμψιν*» ὁμως τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δὲν ὑπῆρχε βεβαίως καμμία συνεργία τοῦ Πατρὸς μὲ τις δύο αὐτὲς θεῖες Ὑποστάσεις, διότι ἡ «*ἐκλαμψις*» ἐκ τοῦ Πατρὸς ἦταν τελεία καὶ ὑπερτελής, δηλαδὴ δὲν ἐχρειάζετο πρὸς τοῦτο «*συναΐτιος*».

Ὅπως χαρακτηριστικὰ σχολιάζει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος,

«οὔτε ὁ Υἱός, "γεννητῶς" ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκλάμψας, συνήργησεν εἰς τὴν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐκ Πατρὸς "ἐκπορευτῶς" ἐκλαμψιν· ἀλλ' οὔτε τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς "ἐκπορευτῶς" ἐκλάμψαν, συνήργησεν εἰς τὴν τοῦ Υἱοῦ ἐκ τοῦ Πατρὸς "γεννητῶς" ἐκλαμψιν· οὐ γὰρ ἀτελής ἐκατέρου ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς πρόοδος, ἀλλὰ τελείως καὶ ὑπερτελῶς καὶ τὰ δύο ταῦτα ἐκ τοῦ Πατρὸς, τὸ μὲν γεννᾶται, τὸ δὲ ἐκπορεύεται, καὶ ἂν οἱ Λατῖνοι κακῶς φρονοῦντες συναΐτιον τῷ Πατρὶ ποιούσι τὴν γέννησιν τοῦ Υἱοῦ τῆς ἐκπορεύσεως τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»²⁸.

2. Τὸ «Χάρισμα τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας»

Ο Ἅγιος Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὡς γνήσιος Θεολόγος τῆς Ἐκκλησίας, ἀφοῦ μᾶς ἐμύπησε στὸ «Μυστήριον τῆς Ἀληθοῦς Θεολογίας», τώρα προχωρεῖ περαιτέρω γιὰ νὰ μᾶς διδάξῃ περὶ τοῦ χαρίσματος τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας καὶ πῶς νὰ ἀποκτήσουμε αὐτό.

«Ἠξέρω», λέγει ὁ Ὅσιος, «ὅτι τὸ χάρισμα τῆς ἱερᾶς θεολογίας εἶναι τὸ ὑψηλότερον καὶ πλατύτερον ἀπὸ ὅλα τὰ χαρίσματα τοῦ ἁγίου Πνεύματος· ὅθεν καὶ τὰ σκεπάζει ὅλα, καθὼς ἡ ὄρνις σκεπάζει τὰ νοσσία της, ὡς ἔλεγε παρομοιάζων αὐτὸ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Καυσοκαλύβης. Διὰ τοῦτο καὶ περισσότερον ἀπὸ τὰ ἄλλα χαρίσματα ἔλκει καὶ κεντᾷ τὴν καρδίαν καὶ τὴν αὐτῆς ἀγάπην καὶ ἔρωτα· καθὼς γὰρ τὸ ὑποκείμενον

τῆς θεολογίας εἶναι τὸ πάντων ἀνώτατον καὶ ἐρωτικώτατον, διότι εἶναι αὐτὸ τὸ ὑπέρτατον ὄν καὶ ἄκρον ἐφετὸν ὁ Θεός, ἔτσι καὶ ἡ περὶ αὐτοῦ θεολογία εἶναι ἡ πάντων ὑπερτάτη καὶ ἐρασιμωτάτη»²⁸.

Καὶ ὁ Ἱερὸς Ἰωσήφ Βρυέννιος μὲ τὸν τρόπο αὐτὸν ὀρίζει τὴν Θεολογίαν ὡς

«τέχνην τεχνῶν, καὶ τῆς τῶν ἐπιστημῶν κατ' ἐξοχὴν ἐπιστήμην», τῆς ὁποίας «ἀρχὴ καὶ ὑποκείμενον καὶ πέρασ αὐτός ἐστιν ὁ Θεός»: «ὅτι φιλοσοφίας μὲν ἕλη τὰ ὄντα, Θεολογίας δὲ τέλος ὁ ὑπὲρ πάντα τὰ ὄντα, καὶ πάντων Δημιουργός· καὶ χρὴ μίτε τὴν πίστιν νομίζειν τέχνην, μίτε τὰ παρὰ τὰ ἐκπεφασμένα τοῖς Θεολόγοις θεολογεῖν· ὑπέρκειται γὰρ κατ' ἀσύγκριτον λόγον ἢ θεολογία τῆς φιλοσοφίας, ἀλλ' οὐχὶ ταύτη ὑπόκειται»²⁹.

Ἐὰν λοιπὸν ποθοῦμε πραγματικὰ νὰ ἀποκτήσουμε τὸ χάρισμα αὐτὸ τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας, πρέπει νὰ γνωρίζουμε καὶ νὰ φυλάττουμε τὰ ἀκόλουθα *«ὀκτὼ πράγματα»*³⁰.

Α. Ἐν πρώτοις, ὅπως μᾶς προτρέπει ὁ Ἅγιος Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, θὰ πρέπει νὰ φυλάττουμε τὶς ἐντολὲς τοῦ Θεοῦ, ὥστε ἡ *«πράξις»* νὰ ἀποτελεῖ τὴν ἐπίβασιν τῆς *«θεωρίας»*:

*«Βούλει θεολόγος γενέσθαι ποτὲ καὶ τῆς θεότητος ἄξιος; τὰς ἐντολὰς φύλασσε· διὰ τῶν προσταγμάτων ὄδευσον· πράξις γὰρ ἐπίβασις θεωρίας· ἐκ τοῦ σώματος τῇ ψυχῇ φιλοπόνησον»*³¹.

Β. Κατόπιν, ὀφείλουμε νὰ ὑποτάσσουμε τὸ σῶμα καὶ τὰ πάθη τοῦ σώματος, ἐπίσης δὲ νὰ καθαρίσουμε τὶς αἰσθήσεις τοῦ σώματος καὶ τῆς ψυχῆς.

Καὶ θὰ πρέπει νὰ ἔχῃ ὑπ' ὄψιν του αὐτὸς ποὺ ἐπιθυμεῖ τὸ χάρισμα τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας, ὅτι

*«πρὸ τοῦ νὰ καθαρίσῃ τὸν ἑαυτὸν του, δὲν εἶναι ἀσφαλὲς εἰς τοῦ λόγου του, οὔτε οἰκονομίαν ψυχῶν νὰ λάβῃ οὔτε νὰ θεολογῇ»*³².

Αὐτὸ ἀκριβῶς μᾶς συμβουλεύει καὶ ὁ Θεολόγος Γρηγόριος:

*«Πρὶν δὲ ταύτην (τὴν κατασπῶσαν ἕλην τοῦ σώματος) ὑπερσχεῖν, ὅση δύναμις, καὶ ἀνακαθάραι ἰκανῶς τὰ τε ὄψα καὶ τὴν διάνοιαν, ἢ ψυχῆς ἐπιστάσιαν δέξασθαι, ἢ θεολογία προσβαλεῖν, οὐκ ἀσφαλὲς εἶναι γινώσκω», «καὶ διὰ τοῦτο καθαρτέον ἑαυτὸν πρῶτον, εἶτα τῷ καθαρῷ προσομιλητέον»*³³.

Ἐπὶ τοῦ ὅμοιου μίαν συγκατάβασις:

*«Ἄν δὲν ἔφθασες εἰς τὴν τελείαν καθαρότητα, ἀλλὰ ἀκόμη καθαρίζεσαι, καὶ τότε δὲν εἶναι ἀπαῖδον τὸ νὰ θεολογῇς»*³⁴.

Καὶ ὁ τῆς Θεολογίας ἐπώνυμος:

«Οὐ παντὸς τὸ περὶ Θεοῦ φιλοσοφεῖν», «ὅτι τῶν ἐξητασμένων καὶ διαβεβηκόντων τῇ θεωρίᾳ,

*καὶ πρὸ τούτων, καὶ ψυχὴν καὶ σῶμα κεκαθα-
μένων, ἢ καθαιρομένων, τὸ μετριώτατον»³⁵.*

Τὴν καθαρότητα καὶ «ἀγνεΐαν», ὡς προϋπόθεσι τῆς Θεολογίας, ἢ τὴν Θεολογία ὡς κορύφωσι τῆς «ἀγνεΐας», διδάσκει καὶ ὁ Ὁσιος Ἰωάννης τῆς Κλίμακος:

«Τέλος δὲ ἀγνεΐας, Θεολογίας ὑπόθεσις. Ὁ Θεῷ τελείως τὰς αἰσθήσεις ἐνώσας, τοὺς λόγους Αὐτοῦ μυσταγωγεῖται ὑπ' Αὐτοῦ· τούτων γὰρ μὴ συναφθέντων, χαλεπὸν περὶ Θεοῦ διαλέγεσθαι»· «ἀγνεΐα μαθητὴν Θεολόγον εἰργάσατο (ἦτοι τὸν Εὐαγγελιστὴν Ἰωάννην), δι' ἑαυτοῦ κρατύνοντα τῆς Τριάδος τὰ δόγματα»³⁶.

Ὁ ἴδιος μέγας Καθηγητὴς τῆς Ἑρήμου θεωρεῖ ἀσυμβίβαστα τὸ πένθος τῆς μετανοίας μετὰ τὴν Θεολογία:

«Οὐχ ἀρμόσει πενθοῦσι Θεολογία· διαλύειν γὰρ αὐτῶν τὸ πένθος πέφυκεν· ὁ μὲν γὰρ (θεολογῶν), τῷ ἐπὶ θρόνου καθημένῳ διδασκαλικῶς ἔοικεν· ὁ δὲ (πενθῶν), τῷ ἐπὶ κοπρίας, καὶ σάκκου· καὶ τοῦτό ἐστιν, ὡς οἶμαι, ὅπερ καὶ Δαβὶδ, εἰ καὶ σοφὸς καὶ διδάσκαλος ὑπῆρχεν, ἠνίκα ἐπένθει, πρὸς τοὺς ἐρωτῶντας ἀπεκρίνατο: “πῶς ἄσωμεν τὴν ᾠδὴν Κυρίου ἐπὶ γῆς ἀλλοτρίας”, ἦγουν ἐμπαθείας;»³⁷.

Γ . Ἐπίσης, θὰ πρέπει νὰ γνωρίζουμε, συνεχίζει ὁ Ὁσιος Νικόδημος, ὅτι

«ἡ Θεολογία εἶναι διττή, “προηγουμένη” καὶ “ἐπομένη”. Καὶ “προηγουμένη” μὲν Θεολογία εἶναι ἡ περὶ τῆς ὑπάρξεως αὐτοῦ [τοῦ Θεοῦ] διαλεγομένη· “ἐπομένη” δέ, ἡ ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας τῶν κτισμάτων συνάγουσα, ὅτι ἐστὶ Θεὸς ὁ δημιουργήσας τὰ πάντα καὶ προνοῶν αὐτά»³⁴.

Τοιοιουτρόπως, Προκόπιος ὁ Ἑρμηνευτὴς λέγει τὰ ἀκόλουθα, ὅταν σχολιάζῃ τὸν γνωστὸ λόγον τοῦ Θεοῦ πρὸς τὸν Μωϋσῆ: «Οὐ δυνήσῃ ἰδεῖν τὸ πρόσωπόν μου· οὐ γὰρ μὴ ἴδῃ ἄνθρωπος τὸ πρόσωπόν μου καὶ ζήσεται»³⁸:

«Πρόσωπον δὲ Θεοῦ τοῦ ἄσωμάτου, ἢ ὁ «*χαρακτήρ τῆς ὑποστάσεως Αὐτοῦ*», ὡς καὶ φησιν: «ὁ ἑώρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν Πατέρα». Ἦγουν ἢ «*προηγουμένη*» περὶ Αὐτὸν Θεολογία, τῆς περὶ δημιουργίας Αὐτοῦ καὶ προνοίας ἀντιδιαστελλομένη. Διττὴ γὰρ ἡ Θεολογία. Ἦν ἡ πρώτη, περὶ τῆς ὑπάρξεως Αὐτοῦ διαλέγεται, ὅπερ λέγεται πρόσωπον ἀθεώρητον· κατὰ γὰρ τὴν δευτέραν, [τὴν ἀπὸ τῆς δημιουργίας καὶ προνοίας τοῦ Θεοῦ συναγομένην], δυνατὸν Αὐτοῦ θεωρεῖσθαι τὸ πρόσωπον· διὸ καὶ Μωϋσῆς ἐπεύχεται τῷ λαῷ: «ἐπάροι τὸ πρόσωπον Αὐτοῦ ἐπὶ σὲ καὶ εὐλογῆσαι σε· ἐπιφάναι τὸ πρόσωπον Αὐτοῦ ἐπὶ σὲ καὶ δώη σοι εἰρήνην». Τούτου τοῦ προσώπου γέγονεν ἔξω Κάϊν, μηκέτι δημιουργόν, μηδὲ προνοητὴν λογισάμενος»³⁹.

Καὶ ὁ Ἅγιος Μάξιμος ὁ Ὁμολογητής, ὁμιλεῖ γιὰ δύο Θεολογίες, τὴν «*καταφατικὴν*» καὶ τὴν «*ἀποφατικὴν*», «*ὑψηλότερα δὲ εἶναι ἡ ἀποφατικὴ τῆς καταφατικῆς*», καὶ λέγει τὰ ἑξῆς:

«*Ἐν ἡμέρῃ τῇ ἐκείνῃ ἡ ἀποφατικὴ τῆς καταφατικῆς ἡγήσεται τὸν λόγον*»⁴⁰.

«Ὁ μὲν ἐκ τῶν θέσεων καταφατικῶς θεολογῶν, σάρκα ποιεῖ τὸν λόγον· οὐκ ἔχων ἄλλοθεν, ἢ ἐκ τῶν ὀρωμένων καὶ ψηλαφωμένων τὸν Θεὸν γινώσκειν ὡς αἴτιον· ὁ δὲ ἀποφατικῶς ἐκ τῶν ἀφαιρέσεων θεολογῶν, πνεῦμα ποιεῖ τὸν λόγον, ὡς ἐν ἀρχῇ Θεὸν ὄντα, ἐξ οὐδενὸς τὸ παράπαν τῶν γνωσθῆναι δυναμένων, καλῶς γινώσκων τὸν ὑπερά-

γνωστον»⁴⁰.
 Ὁ δὲ Ἅγιος Διονύσιος ὁ Ἀρεοπαγίτης διαιρεῖ τὴν Θεολογία σὲ δύο, στὴν «*ἠνωμένην*» καὶ τὴν «*διακεκριμένην*».

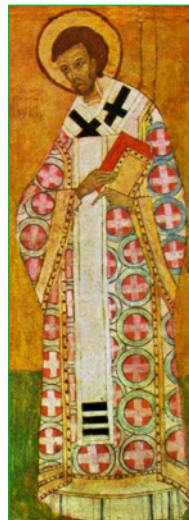
Καὶ ἡ μὲν «*ἠνωμένη Θεολογία*» «*τῆς ὅλης Θεότητος ἐστίν*», οἷον «*τὸ ὑπεράγαθον, τὸ ὑπέρθρον, τὸ ὑπερούσιον, τὸ ὑπέρζων, τὸ ὑπέρσοφον*», ἢ ἀγνωσία, τὸ παννόπτον, ἢ πάντων θέσις, ἢ

πάντων ἀφαίρεσις, τὸ ὑπὲρ πᾶσαν θέσιν καὶ ἀφαίρεσιν, *«καὶ τὰ αἰτιολογικὰ πάντα, τὸ ἀγαθόν, τὸ καλόν, τὸ ὄν, τὸ ζωογόνον, τὸ σοφόν, καὶ ὅσα ἐκ τῶν ἀγαθοπρεπῶν αὐτῆς δωρεῶν, ἢ πάντων ἀγαθῶν αἰτία κατανομάζεται»* καὶ διὰ τὸ εἰπῶ σαφέστερον, διευκρινίζει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος, *«ἠνωμένη Θεολογία»* ὀνομάζεται, τὰ φυσικὰ τῆς θείας Οὐσίας ιδιώματα, ἅπερ κοινὰ εἰσιν ἐπ’ αὐτῆς· ἡ δὲ *«διακεκριμένη Θεολογία»* ἐστὶ *«τὸ Πατρὸς ὑπερούσιον ὄνομα καὶ χρῆμα, καὶ Υἱοῦ καὶ Πνεύματος, οὐδεμιᾶς ἐν τούτοις ἀντιστροφῆς, ἢ ὅλως κοινότητος ἐπεισαγομένης· ἐστὶ δὲ αὐθις πρὸς τούτῳ διακεκριμένον, ἢ καθ’ ἡμᾶς Ἰησοῦ παντελῆς καὶ ἀναλλοίωτος ὑπαρξίς, καὶ ὅσα τῆς κατ’ αὐτὴν ἐστὶ φιλανθρωπίας οὐσιώδη μυστήρια»*⁴¹.

Δ. Ἀκόμη, πρέπει νὰ ἀσχολούμεθα ἐπιμελῶς *«εἰς τὴν ἀνάγνωσιν καὶ μελέτην τῆς Παλαιᾶς Γραφῆς καὶ μάλιστα τῆς Νέας· ἡ γὰρ Ἁγία Γραφή “θεολογία” ὀνομάζεται εἰς πάμπολα μέρη ἀπὸ τὸν Ἀρειοπαγίτην Διονύσιον· καὶ οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι “θεολόγοι” κυρίως ὀνομάζονται ἀπὸ τὸν αὐτόν»*⁴².

Ὅταν ὁμως μελετοῦμε, ἄς προσευχώμεθα στὸν Θεῖο Παράκλητο νὰ μᾶς φανερώη τὰ ἀπόκρυφα βᾶθρα τῶν θείων κρυμάτων, νὰ μᾶς δοθῆ δηλαδὴ *«πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως»*, ὅπως λέγει ὁ Ἱερὸς Χρυσόστομος:

«Ἀναπτύσσων Γραφήν, ἢ σὺ ὁ πιστός, ἢ ἄλλος Χριστιανός, ἐὰν ἢ ἀπόκρυφον νόημα καὶ ἀσαφές, δῶ δὲ τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ὥστε τὰ κεκρυμμένα τῶν νοημάτων ἀποκαλυφθῆναι, ἔλαβε “πνεῦμα ἀποκαλύψεως”, τουτέστι χάρισμα ἀποκαλύπτον τὰ βᾶθρα. Ὅθεν ὁ Ἀπόστολος βουλόμενος τοὺς μαθητὰς τῆς εὐσεβείας νοεῖν τὰ τῶν Γραφῶν, λέγει: “εὐχομαι τῷ Θεῷ ἵνα δώῃ ὑμῖν πνεῦμα σοφίας καὶ ἀποκαλύψεως ἐν

ἐπιγνώσει πεφωτισμένους τοὺς ὀφθαλμοὺς τῆς διανοίας ὑμῶν”. Εἶδες “πνεῦμα ἀποκαλύψεως”;... “Ὁπου δεῖ μαθεῖν τὰ βάθη, καλεῖται “πνεῦμα ἀποκαλύψεως”»⁴³.

Ἐπίσης, ὀφείλουμε νὰ ἐνδιατρίβουμε περὶ τὴν μελέτην

«τῆς Δογματικῆς Θεολογίας, ὅποια μάλιστα εἶναι ἡ τοῦ Δαμασκνοῦ Ἰωάννου, ἡ

νεοτύπωτατος Ἐπιτομὴ τῶν Δογμάτων τῆς Πίστεως τοῦ κυροῦ Ἀθανασίου [τοῦ Παρίου] καὶ ἡ Δογματικὴ Πανοπλία [Εὐθυμίου Ζιγαβνοῦ], [ὡς] καὶ εἰς τὴν ἀνάγνωσιν τῶν Θεολογικῶν Λόγων τοῦ Θεολόγου Γρηγορίου, τοῦ Βασιλείου, τοῦ Μαξίμου, τοῦ Νύσσης, τοῦ Θεσσαλονίκης Γρηγορίου, Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου, καὶ τῶν λοιπῶν· καὶ παρασημείωνε ὅσα εὕρισκεις ἐν αὐτοῖς ἄπορα»⁴².

Ε. Νὰ ἔχουμε ὑπ’ ὄψιν μας καὶ τὴν ἀκόλουθη παραγγελία τοῦ Ἱεροῦ Ἰωσήφ Βρυεννίου:

«Χρὴ τὸν θεολογοῦντα, πρὸ παντὸς ἄλλου, τῶν θείων ὀνομάτων τοὺς ὅρους, καὶ ἐπιστημονικῶς ἐπίστασθαι, καὶ ἐσκεμμένως τὰς αὐτῶν σημασίας ἐπιτηρεῖν, οἷον», τί μονὰς ἐπὶ Θεοῦ, καὶ τί τριάς· τί Πατὴρ, τί Υἱός, τί Πνεῦμα· τί Θεότης καὶ οὐσία καὶ φύσις καὶ μορφή καὶ εἶδος, ἅπερ πάντα ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσι· τί ἰδίωμα καὶ ὑπόστασις καὶ πρόσωπον καὶ χαρακτήρ καὶ ἄτομον, ἅπερ ἐν καὶ τὸ αὐτὸ δηλοῦσι· τί ἐνούσιον, τί ὁμοούσιον, τί ἐνυπόστατον, καὶ τὰ λοιπά⁴⁴.

Ζ. Πρέπει νὰ γνωρίζουμε τὸν ἐξῆς *«Ἀκριβῆ Κανόνα»*, τὸν ὁποῖο ὁ Ἱερὸς Ἰωσήφ Βρυέννιος ἀπευθύνει σὲ ἐκείνους ποὺ ἀναγιγνώσκουν τὰ θεολογικὰ βιβλία:

«Τοὺς τὰς θεολόγους ἀκούοντας φωνὰς τοῦτο πρὸ πάντων λογιζέσθαι χρή, ὡς μιᾶς Οὐσίας καὶ τριῶν Ὑποστάσεων περὶ τὴν θείαν Τριάδα θεωρουμένων, πάνθ' ὅσα τοῖς θεολόγοις περὶ Θεοῦ εἴρηται, ἢ περὶ τῆς μιᾶς Οὐσίας λέγεται ταῦτα, ἢ περὶ τῶν τριῶν Ὑποστάσεων ἅμα, ἢ περὶ τῶν δύο ὁποιοῦν ἠνωμένως, ἢ ἰδιαίτατα πάντως περὶ μιᾶς αὐτῶν τῆς ὁποιασοῦν, καὶ τοῦτο “Κανὼν Ἀκριβῆς” τοῖς τὰ θεολογικὰ συνετῶς ἀκούουσι· καὶ δεῖ μῆτε τὰ λεγόμενα ἐξαιρέτως περὶ τῆς θείας Οὐσίας προσάπτειν ποτὲ καὶ ταῖς τρισὶν Ὑποστάσεσι, μῆτε τὰ [περὶ] τῶν τριῶν Ὑποστάσεων εἰρημένα ἰδίως, δοξάζειν εἶναι κοινὰ καὶ τῇ θείᾳ Οὐσίᾳ, μῆτε τὰ περὶ τῶν δύο ὁποιοῦν, καὶ τῇ λοιπῇ (Ὑποστάσει) νομίζειν εἶναι κοινά, μῆτε τὰ τῆς μιᾶς αὐτῶν (Ὑποστάσεως) ἴδια, καὶ ταῖς λοιπαῖς δυσὶν εἶναι λογιζέσθαι ἴδια»⁴⁵.

Z . Ὅα πρέπει νὰ προσέξουμε ἐπίσης τί διδάσκει ὁ Θεοφόρος καὶ ὄντως Θεολόγος Μάξιμος περὶ τοῦ ποιός εἶναι «μέγας θεολόγος»:

«Θεολογεῖν μέλλων, μὴ τοὺς κατ' Αὐτὸν ζητήσης λόγους, [ἴθγουν τοὺς περὶ τῆς ἀκαταλήπτου οὐσίας καὶ φύσεως Αὐτοῦ], οὐ μὴ γὰρ εὔρη ἀνθρώπινος νοῦς· ἀλλ' οὐδὲ ἄλλου τινὸς τῶν μετὰ Θεόν· ἀλλὰ τοὺς περὶ Αὐτόν, ὡς οἶόν τε, διασκόπει, [ἴθτοι τοὺς περὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ]. Οἶον τοὺς περὶ ἀϊδιότητος, ἀπειρίας τε καὶ ἀοριστίας, ἀγαθότητός τε καὶ σοφίας καὶ δυνάμεως δημιουργικῆς τε καὶ προνοπτικῆς, καὶ κριτικῆς τῶν ὄντων. Οὗτος γὰρ ἐν ἀνθρώποις “μέγας θεολόγος”, ὁ τούτων τοὺς λόγους κᾶν ποσῶς ἐξευρίσκων»⁴⁶.

H . Τέλος, πρέπει προσευχώμεθα μὲ ταπεινώσει στὸν Θεῖο Παράκλητο γιὰ νὰ μᾶς δώσῃ τὸ χάρισμα τῆς Ἱερᾶς Θεολογίας:

«Παρακάλει τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον, ἀδελφέ», λέγει ὁ Ἱερὸς Νικόδημος, *«διὰ νὰ χάρισῃ καὶ εἰς ἐσένα*

τὸ δῶρον τῆς Θεολογίας, ἢ μᾶλλον εἰπεῖν Θεοπειρίας· ἤκουσες γὰρ ἀνωτέρω, ὅτι ἐν τῷ Ἁγίῳ Πνεύματι δίδοται ἡ Θεολογία· διότι ἤξευρε ὅτι ὁποῖος ὑπὸ τῆς χάριτος τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργεῖται ἐν τῇ καρδίᾳ, αὐτὸς εὐθύς εἶναι καὶ Θεολόγος, καὶ Θεολόγος ἀπλανῆς καὶ ἀσφαλῆ-στατος· ὁ δὲ μὴ ἐνεργηθεὶς ἐν τῇ καρδίᾳ ὑπὸ τοῦ Πνεύματος, αὐτὸς ὅσα θεολογεῖ, εἶναι λόγοι ἔξωθεν ἐρχόμενοι ἐξ ἀκοῆς καὶ οὐχὶ ἐκ καρδίας ἐνεργουμένης ὑπὸ τοῦ Πνεύματος»⁴⁷.

Γιὰ τὸν «ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργούμενον» γράφει τὰ ἑξῆς θαυμάσια ὁ ὑψίνους Ἑσυχαστῆς Θεολόγος Κάλλιστος ὁ Καταφυγιώτης:

«Ὁ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐνεργούμενος», «οὐδὲ τοῦ θεολογεῖν ἐστὶν ἐκτός, ἀλλ' ἅμα εὐθύς ἐστὶν αὐτόχρομα Θεολόγος, καὶ μὴ θεολογεῖν οὐκ ἀνέχεται, καὶ διηνεκῶς, χωρὶς δὲ δωρεᾶς οὐρανόθεν τῆς εἰρημένης, καὶ χωρὶς Πνεύματος ἐναργῶς ἀεικίνητα πνέοντος ἐν ἅρα καρδίᾳ, φεῦ! ὅσα ὁ νοῦς ὄρα, φαντασίαι τοῦδέ εἰσι, καὶ ὅσα θεολογεῖ, λόγοι τῆνάλλως (ἀσκόπως, ματαιῶς) εἰσὶν εἰς ἀέρα προχεόμενοι τὸ τῆς ψυχῆς αἰσθητήριον μὴ διεγείροντες ἢ χρέη. Ἐξ ἀκοῆς γὰρ ἐνεργεῖται [ὁ τοιοῦτος] καὶ λόγων ἰόντων ἔξωθεν, ὅθεν ἡ πάνδεινος πλάνη τῶν νοητῶν, καὶ θεολογίας αὐτῆς κακῶς ἐς τὰ μάλιστα ἔσχε τὴν πάροδον, οὐκ ἐκ καρδίας ἐνεργουμένης ὑπὸ τοῦ φωτίζοντος Πνεύματος»⁴⁸.

Ἐκεῖνος λοιπόν, ὁ ὁποῖος «ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος ἐνεργούμενος θεολογεῖ», αὐτὸς προσφέρει δόξαν καὶ τιμὴν στὸν Θεό, κατὰ τὸ ψαλμικό: «Ἐνέγκατε τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν»⁴⁹, τὸ ὁποῖο ἐρμηνεύων ὁ Μέγας Βασίλειος, λέγει:

«Πᾶς ὁ ἐπιτεταγμένως θεολογῶν, ὡς μὴ ἀποπίπτειν τῆς ὀρθῆς περὶ Πατρὸς

έννοίας, καὶ περὶ τῆς τοῦ Μονογενοῦς Θεότητος, καὶ περὶ τῆς τοῦ Ἁγίου Πνεύματος δόξης, οὗτος φέρει τῷ Κυρίῳ δόξαν καὶ τιμὴν»⁵⁰.

3. «Ἐνεργούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»

Ο Ἱερὸς Νικόδημος ὁ Ἁγιορείτης, ὡς γνήσιος Ἑσυχαστής, μᾶς διδάσκει ἐν τέλει πῶς θὰ ἀποκτήσουμε τὴν χάρι τοῦ Θεοῦ Παρακλήτου, δηλαδή πῶς θὰ γίνουμε «*ἐνεργούμενοι ὑπὸ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος*».

«Πρέπει νὰ ἐπιμεληθῶμεν», λέγει ὁ Ὁσιος, «νὰ εὐρώμεν τὴν προτέραν χάριν [τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, τὴν ὁποία εἶχαμε λάβει στὸ Ἅγιο Βάπτισμα], ἢ ὁποία εἶναι κεχωσμένη εἰς τὰ πάθη ὡς σπινθὴρ εἰς τὴν στάκτην, καὶ νὰ τὴν πολυπλασιάσωμεν εἰς τὴν καρδίαν μας»⁵¹.

Καὶ πῶς θὰ κατορθώσουμε τοῦτο;

«Πρέπει νὰ ἐκβάλωμεν ἔξω ἀπὸ τὴν καρδίαν μας τὰ πάθη ὡς στάκτην, καὶ νὰ βάλωμεν ὡς ξύλα τὴν ἐργασίαν τῶν ζωοποιῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου, καὶ οὕτω νὰ φυσῆσωμεν μὲ τὴν ἐν καρδίᾳ ἐπιστροφὴν τοῦ νοός, καὶ μὲ τὴν διὰ τῆς ἐπιστροφῆς ταύτης νοερὰν καὶ ἁγίαν προσευχὴν ταύτην: “Κύριε, Ἰησοῦ Χριστέ, Υἱὲ καὶ Λόγε τοῦ Θεοῦ, ἐλέησόν με”»⁵¹.

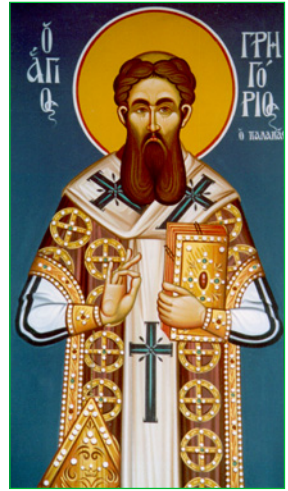
Ἡ προσευχὴ αὐτή, ὅταν χρονίσῃ μέσα στὴν καρδιά μας, καθαρίζει καὶ γλυκαίνει αὐτήν καὶ φωτίζει τὸν νοῦν:

«Ἡ τοιαύτη δὲ ἁγία προσευχή, χρονίζουσα ἐν τῇ καρδίᾳ, ὄχι μόνον καθαρίζει αὐτήν ἀπὸ τὴν στάκτην τῶν παθῶν, ἀλλὰ καὶ τὸν σπινθῆρα τῆς Χάριτος εὕρισκον, ἀνάπτει πῦρ ξένον καὶ θαυμαστόν, τὸ ὁποῖον κατακαίει μὲν τὰς προσβολὰς τῶν πονηρῶν λογισμῶν, γλυκαίνει δὲ τὴν καρδίαν καὶ ὅλον τὸν ἐσωτερικὸν ἄνθρωπον, καὶ φωτίζει τὸν νοῦν»⁵¹.

Γιὰ τὶς ἐνέργειες ποὺ ἐπιτελεῖ τὸ θεῖο πῦρ τοῦ Παρακλήτου

στήν καρδιά, μᾶς ὀμιλεῖ καὶ ὁ Ἅγιος Γρηγόριος Παλαμᾶς:

«Οὐδὲ γάρ ἐστι δυνατόν τὸν ἐπὶ τῆς ἱερᾶς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἐστῶτα, καὶ τὸν συνάγοντα τὸν οἰκείον νοῦν καὶ πρὸς τὸν Θεὸν ἀνατείνοντα, καὶ τὴν διάνοιαν τῶν ἱερῶν ἀσμάτων ἀπ' ἀρχῆς ἄχρι τέλους ἐμελλετῶντα καὶ προσανέχοντα, μὴ τὴν θείαν ἀλλοίωσιν ἀλλοιωθῆναι ἀναλόγως τῇ πρὸς τὸν Θεὸν καὶ τὰ θεῖα λόγια μελέτῃ· θερμὴ γάρ τις ἐγγίνεται τῇ καρδίᾳ διὰ τῆς μελέτης ταύτης, ὡς μυῖας τοὺς πονηροὺς ἀποσοβοῦσα λογισμοὺς, καὶ πνευματικὴν εἰρήνην καὶ παράκλησιν ἐμποιοῦσα τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν ἁγιασμόν τῷ σώματι παρέχουσα, κατὰ τὸν εἰπόντα: “ἐθερμάνθη ἡ καρδιά μου ἐντός μου, καὶ ἐν τῇ μελέτῃ μου ἐκκαυθήσεται πῦρ”. Καὶ τοῦτό ἐστιν, ὃ καὶ τις τῶν Θεοφόρων Πατέρων ἐδίδαξεν ἡμᾶς: “πᾶσαν σου τὴν σπουδὴν ποίησον, ἵνα ἡ ἔνδον σου ἐργασία κατὰ Θεὸν ᾦ, καὶ νικῆσης τὰ ἕξω πάθη”»⁵².

* * *

Ἀπαιτεῖται λοιπὸν νὰ ἀνέβουμε, ὅπως οἱ θεῖοι Μαθητές, στὸ «Ἵπερώον», δηλαδὴ

νὰ «σηκνωθῶμεν ἐπάνω ἀπὸ τὰ γήϊνα, καὶ ἐπάνω ἀπὸ κάθε φιληδονίαν, φιλαργυρίαν καὶ φιλοδοξίαν, καὶ ἀπὸ κάθε ἄλλο πάθος» καὶ νὰ «ἔχωμεν καθαρὰν καρδίαν ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ψυχὴν εἰρηνικὴν ἀπὸ τοὺς βλασφήμους καὶ πονηροὺς καὶ αἰσχροὺς λογισμοὺς»· διότι, «τότε καὶ τὸ Ἅγιον Πνεῦμα καταβαίνει καὶ ἔρχεται εἰς ἡμᾶς», ἐπειδὴ «ἡ καθαρὰ καρδιά, ὡς καθαρὸς καθρέπτης, τραβίζει εἰς τὸν ἑαυτὸν της τὰς ἀκτίνες τοῦ Ἁγίου Πνεύματος»⁵³.

Τότε, ὁ νοῦς μας εἰσέρχεται στὴν καρδιά μας καὶ

«ἐκεῖ μέσα, ὡς εἰς ἱερὸν καὶ εὐκτῆριον οἶκον, προσευχόμεθα νοερῶς τῷ Θεῷ πάντοτε, κατὰ τὸ “ἀδιαλείπτως προσεύχεσθε”. οὕτω γὰρ καὶ οἱ θεῖοι Ἀπόστολοι μετὰ τὴν Ἀνάληψιν τοῦ Κυρίου, εἰς τὸ Ἱερὸν εὐρισκόμενοι, ἐδοξολογοῦν τὸν Θεόν· διὰ τοῦτο καὶ αἰσθητῶς καὶ νοερῶς ἔλαβον τὴν χάριν τοῦ Ἁγίου Πνεύματος· “ἦσαν διαπαντός ἐν τῷ Ἱερῷ, αἰνοῦντες καὶ εὐλογοῦντες τὸν Θεόν”»⁵⁴.

Στὴν κατάστασι αὐτὴν ὁ φιλόθεος εἶναι «ἐν Ἁγίῳ Πνεύματι ἐνεργούμενος ἐν τῇ καρδίᾳ» καὶ

«ὁποῖος ἔχει εἰς τὴν καρδίαν του τὸ Πνεῦμα τὸ Ἅγιον ἐνεργητικῶς, εὐαισθητῶς καὶ ἐμφανῶς, αὐτὸς εἶναι μαθητῆς καὶ οἰκειῶς τοῦ Χριστοῦ, ὡς λέγει ὁ Παῦλος: “εἰ δέ τις Πνεῦμα Χριστοῦ οὐκ ἔχει, οὗτος οὐκ ἔστιν Αὐτοῦ”»⁵⁵.

Εἶθε νὰ ἀξιωθοῦμε τῆς ὑψηλοτάτης αὐτῆς δωρεᾶς, χάριτι καὶ φιλανθρωπία τοῦ Παναγίου καὶ Ζωοποιοῦ καὶ Τελεταρχικοῦ Πνεύματος, Ὡ πρέπει πᾶσα δόξα, σὺν τῷ ἀνάρχῳ Προβολεῖ Αὐτοῦ καὶ τῷ ὁμοουσίῳ Αὐτοῦ Λόγῳ, εἰς τοὺς αἰῶνας. Ἀμήν!

+

Ἀρχῆς χορηγῶ καὶ τέλους δόξα πρέπει

1. Ὅσιου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἑορτοδρόμιον, σελ. 524/*Προλεγόμενα εἰς τὸν Πρῶτον Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς*.
2. Ἁγίου Κοσμᾶ Μελωδοῦ, Κανόνος εἰς τὴν Πεντηκοστήν, Ὡδὴ Ζ', Τροπάριον Β'.
3. Ὅσιου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, ἐνθ' ἀνωτ., σελ. 543.
4. Παρακλητικὴ, Ἦχος πλ.δ', Ὁρθρος Κυριακῆς, Ἀναβαθμὸς Θ'.
5. Ὅσιου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 328, ἔκδοσις «Σ.Ν.Σχοινᾶ», ἐν Βόλῳ 1956.
6. Ἡσαΐου Ϛ' 2-3.
7. Μ. Ἀθανασίου. Τὸ χωρίο αὐτὸ χρησιμοποιεῖ ὁ Νικηφόρος Κάλλιστος Ξανθόπουλος στὴν ἰδική του Ἑρμηνεία τῶν Ἀναβαθμῶν καὶ ἀναφέρει τοῦτο ὁ Ὅσιος Νικόδημος (Νέα Κλίμαξ, σελ. 328).

• **Δεν** κατωρθώσαμε νὰ ἀνιχνεύσουμε τοῦτο στὴν Ἑλληνικὴ Πατρολογία τοῦ Μιγνίου, παρὰ μόνον τὸ ἐξῆς παρεμφερές, τὸ ὁποῖο πιθανὸν νὰ εἶναι τὸ τοῦ Καλλίστου, ἀποδοθὲν ἐλευθέρως:

«Τὸ γὰρ τρίτον τὰ τίμια ζῶα ταῦτα προσφέρειν τὴν δοξολογίαν

“ἅγιος, ἄγιος, ἄγιος” λέγοντα, τὰς τρεῖς Ὑποστάσεις τελείας δεικνύντα ἐστίν, ὡς καὶ ἐν τῷ λέγειν τὸ “Κύριος”, τὴν μίαν Οὐσίαν δηλοῦσιν.

(PG τ. 25, στλ. 220Α/Εἰς τὸ «Πάντα μοι παρεδόθη», § 6)

8. **Μ. Βασιλείου**, PG τ. 32, στλ. 140Α/Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, Κεφάλαιον ΙϚ', § 38.
9. Πρβλ. Πράξ. α' 14.
10. **Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης**, PG τ. 46, στλ. 893-957/Εἰς τὸν Βίον τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Θαυματουργοῦ.
11. **Ἁγίου Γρηγορίου Νύσσης**, PG, στλ. 46, στλ. 912D-913Α/αὐτόθι.
  - **Τὸ** ἐντὸς ἀγκυλῶν μόνο στὸν Ὅσιο Νικόδημο.
12. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Ἑορτοδρόμιον, σελ. 543.
13. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Νέα Κλίμαξ, σελ. 329.
14. **Ἁγίου Γρηγορίου Θεολόγου**, PG τ. 36, στλ. 348BC/Λόγος Θ', Εἰς τὰ Ἅγια Φῶτα, § ΙΒ'.
15. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Νέα Κλίμαξ, σελ. 330.
16. **Ὁσίου Θεοδώρου Στουδίτου**, Ἀναβαθμὸς Θ', Ἦχος πλ.δ'.
17. **Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου**, PG τ. 3, στλ. 645B/Περὶ Θεείων Ὀνομάτων, Κεφαλ. Β', § VII.
18. **Ἁγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου**, PG τ. 3, στλ. 1033Α/Περὶ Μυστικῆς Θεολογίας, Κεφαλ. Γ'.
19. **Ἁγίου Γρηγορίου Θεολόγου**, PG τ. 37, στλ. 412Α/Ἐπιμ. Βιβλίον Α', Τμήμα Α', Δογματικά, § Γ', Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος.
  - **Ἡ** «μετάφρασις» ἐκ τῆς σειρᾶς Ε.Π.Ε., Γρηγορίου Θεολόγου, τ. 8, σελ. 263, Θεσσαλονίκη 1977.
20. **Ἁγίου Κυρίλλου Ἀλεξανδρείας**. Ὁ Ὅσιος Νικόδημος παραπέμπει στὸ ἔργο τοῦ Ἁγίου Κυρίλλου «Πρὸς Ἑρμείαν Πρεσβύτερον» (Νέα Κλίμαξ, σελ. 331). Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκτενεστάτου ἔργου «Περὶ τῆς Ἁγίας καὶ Ὁμοουσίου Τριάδος» (Λόγοι Α'-Ζ'), PG τ. 75, στλ. 657-1146. Δὲν ἀνιχνεύθηκε.
21. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Νέα Κλίμαξ, σελ. 331.
22. **Μητροφάνους Σμύρνης**, Παρακλητική, Ἦχος γ', Μεσονυκτικὸν Κυριακῆς, Τριαδικὸς Κανὼν, Ὡδιὸν Γ', Τροπάριον α'.
23. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Νέα Κλίμαξ, σελ. 331.
24. **Ὁσίου Θεοδώρου Στουδίτου**, Ἀναβαθμὸς Θ', Ἦχος πλ.δ'.
25. **Εὐγενίου Βουλγάρεως**, Ἀρχιεπισκόπου Χερσῶνος, «Ἀνάκρισις περὶ Νικηφόρου τοῦ Βλεμμίδου», παρὰ **Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου**, Τὰ Παραλειπόμενα, τόμος Γ', σελ. 310, ἔκδοσις β', «**Βασ. Ρηγοπούλου**», Θεσσαλονίκη 1991.
26. **Ἁγίου Ἰωάννου Δαμασκνοῦ**, PG τ. 94, στλ. 824Α καὶ 816C/Ἐκδοσις Ἀκριβῆς τῆς Ὁρθοδόξου Πίστεως, L. I, Κεφαλ. Η'.
27. **Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου**, Τὰ Εὐρεθέντα, τόμος Α', σελ. 156, Λόγος Θ', Περὶ τῆς Θείας Τριάδος, ἔκδοσις β', «**Βασ. Ρηγοπούλου**», Θεσσαλονίκη 1991.
  - **Τὰ** δύο αὐτὰ χωρία ἀναφέρονται μὲν στὸν Λόγο Θ', ἀλλὰ δὲν εἶναι τοῦ Ἱεροῦ Βρυεννίου, ἐφ' ὅσον ὁ ἴδιος τὰ ἐπιγράφει στὸν «Κατὰ Λατίνων Τόμον Συνοδικήν, πρὸ χρόνων ρκε'».
28. **Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου**, Νέα Κλίμαξ, σελ. 332.
29. **Ἰωσήφ τοῦ Βρυεννίου**, ἐνθ' ἄνωτ., τόμος Α', σελ. 59 καὶ 101, Λόγοι Γ' καὶ Ε', Περὶ τῆς Θείας Τριάδος.

30. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 332-335.
31. Ἀγίου Γρηγορίου Θεολόγου, PG τ. 35, στλ. 1080B/Λόγος Κ', Περὶ δόγματος καὶ καταστάσεως ἐπισκόπων, § IB'.
32. Πρβλ. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 332.
33. Ἀγίου Γρηγορίου Θεολόγου, PG τ. 35, στλ. 1065B-1068A καὶ 1069A/Λόγος Κ', ἐνθ' ἄνωτ., §§ Α' καὶ Δ'.
- Περὶ τοῦ «καθαριτέον» – «προσομιλητέον», βλ. καὶ Λόγος ΛΘ', § Θ'.
34. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 333.
35. Ἀγίου Γρηγορίου Θεολόγου, PG τ. 36, στλ. 13CD/Λόγος ΚΖ', Θεολογικὸς Πρῶτος, § Γ'.
36. Ὁσίου Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Α', Περὶ Ἀγάπης, Ἐλπίδος καὶ Πίστεως, §§ ιβ' καὶ ιδ'.
37. Ὁσίου Ἰωάννου Σιναΐτου, Κλίμαξ, Λόγος Ζ', Περὶ τοῦ Χαροποιοῦ Πένθους, § κς'.
38. Ἐξοδ. λγ' 20.
39. Προκοπίου Γαζαίου, PG τ. 87A, στλ. 667C/Υπόμνημα εἰς τὴν Ἐξοδον. Ἐβρ. α' 3, Ἰωάν. ιδ' 9, Ἄριθ. ς' 25-26.
40. Ἀγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, PG τ. 90, στλ. 1141D-1144A/Κεφάλαια Σ' Περὶ Θεολογίας, Ἐκατοντὰς Β', § λθ'.
41. Ἀγίου Διονυσίου Ἀρεοπαγίτου, PG τ. 3, στλ. 640BC/Περὶ Θείων Ὀνομάτων, Κεφάλ. Β', § III.
42. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 334.
43. Ἰ. Χρυσοστόμου, PG τ. 52, στλ. 817/Περὶ τοῦ Ἁγίου Πνεύματος, § γ'. Ἐφεσ. α' 16.
44. Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 34, Λόγος Α' Περὶ τῆς Θείας Τριάδος.
- Τὸ κείμενο: «Χρὴ... οἶον» εἶναι τοῦ Ἱεροῦ Βρυεννίου, τὸ δέ: «τί μονάς... λοιπὰ» εἶναι τοῦ Ὁσίου Νικοδήμου καὶ ἀποδίδει συνοπτικὰ τὴν συνέχεια τοῦ Βρυεννίου (ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 34-35).
45. Ἰωσὴφ τοῦ Βρυεννίου, ἐνθ' ἄνωτ., σελ. 114, Λόγος ς' Περὶ τῆς Θείας Τριάδος.
46. Ἀγίου Μαξίμου Ὁμολογητοῦ, PG τ. 90, στλ. 992C/Περὶ Ἀγάπης, Ἐκατοντὰς Β', § κς'.
47. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 335.
48. Ὁσίου Καλλίστου Καταφυγιώτου, PG τ. 147, στλ. 928D/Περὶ θείας ἐνώσεως καὶ βίου θεωρητικοῦ, § πδ'.
49. Ψαλμ. κη' 1.
50. Μ. Βασιλείου, PG τ. 29, στλ. 284C-285A/Ὁμιλία εἰς τὸ ΚΗ' Ψαλμόν, § 1.
51. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐορτοδρόμιον, σελ. 583, Ἐπιλεγόμενα στὸν Ἰαμβικὸ Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς.
52. Ἀγίου Γρηγορίου Παλαμά, PG τ. 151, στλ. 273BC/Ὁμιλία Κ', Εἰς τὸ Ἐωθινὸν Η'. Ψαλμ. λη' 4. Ὁσίου Ἀρσενίου Μεγάλου, Ἀποφθέγματα Ἁγίων Γερόντων, § θ'.
53. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐορτοδρόμιον, σελ. 551, Ἐπιλεγόμενα στὸν Πρῶτο Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς.
54. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Ἐορτοδρόμιον, σελ. 551, Ἐπιλεγόμενα στὸν Πρῶτο Κανόνα τῆς Πεντηκοστῆς. Α' Θεοσ. ε' 17, Λουκ. κδ' 53.
55. Ὁσίου Νικοδήμου Ἀγιορείτου, Νέα Κλίμαξ, σελ. 136, Ἑρμηνεῖα εἰς τὸν Ἀναβαθμὸν ς' τοῦ ἤχου γ'. Ρωμ. ν' 9.